

نامهيا سولتاني عوسمانى بو خانئ لپزيرين

١٦٠٩

١ نڤيسين : د. نزار ايوب حسن

» شهري كهلا دمدم و ميڤخاسيا
شهر كهريڻ وي نهخاسمه خانئ
لپزيرين ئيك ژ بوويهريڻ گرنگين
ديروكا كوردستانيه.»

زانايڻ كورد مهلا مهحموودئ بايهزیدی سهبارت ئهڤئ
پوودانئ دپيژيت: ((ئهڤ قهزيهيا كهلا دمدم قهوى مهشهور
و مهعرووفه د ناف كوردستانيدا و ئهكسهرئ كوردان وي
داستانئ د مهجلساندا دخوين و ژبو شههيدئ كهلا دمدم
حهيف دخون و دگريڻ و دوعا دكن))^(١)

شهري كهلا دمدم و ميڤخاسيا شهر كهريڻ وي
نهخاسمه خانئ لپزيرين ئيك ژ بوويهريڻ گرنگين ديروكا
كوردستانيه، قارمانين ئهڤئ شهري ههري ئيك ژ ميرئ برادوست
(ئهميرخانئ برادوستي) و (عبدال بهگ كورئ مير بهگي)
ميرئ ميرگهها موكرى بوون.

ئهڤئ پوودانئ كارتيكرنهكا مهزن ل كوردان ل
سهرانسه كوردستانئ كر و چيروكا دلاوهريا خانئ لپزيرين
و ههڤالين وي و نهو ترازيديا پوودان پيڻ ب دووماهي هاتي ناخئ
ههري كوردهكن ههژاند، و ههري ل وي دهمي و ههتا نوكه ب
ساخي و زينديتي ل سهري زار و زمانئ كوردان دگهرت.

ئهڤ پوودانه پره ژ هيمايين ميڤخوازي، وهفا و
دلسوژي، راستگويي، و غيرهتا ئاييني، ههروهسا بو ئيكهم
چار د پوودانهكا ميژووي و دڤهگيرانهكا ئهدهبيدا ههستا
(كوردبوونئ) دناف كورداندا ديار بو، و بهيتين كهلا دمدم
پرن ژ پهيقين (كورد، كورمانج و كوردستان).

شهری کەلا دمدم کەنگی روودایه؟

ژیو خواندنا روودانا کەلا دمدم چەند ژیدمر هەنە، ژوان: پەرتووکا (عالم نارای عەبباسی) یا ئیسکەندەری موشی کو ئەو ب خوە پشکداری ئەفی شەری ببوو و روودانین وی ب چاقین خوە دیتینە، هەرسا پشتی ئەفی روودان ب ماومیهکی کورت هوزانقانی کورد فەقیی تەیران. مرن: (۱۹۶۱ز) ئەف روودانە ب شیومین هوزان نقیسیه، ژیلی شان هەردوو ژیدمران د ئەدەبیاتا زارەکی کوردیدا بەیتەکا درێژ ب نافی (بەیتا دمدم) هەیه کو ب شیو و پەنگین جوراوجور هاتینە فەهانندن.^(۱)

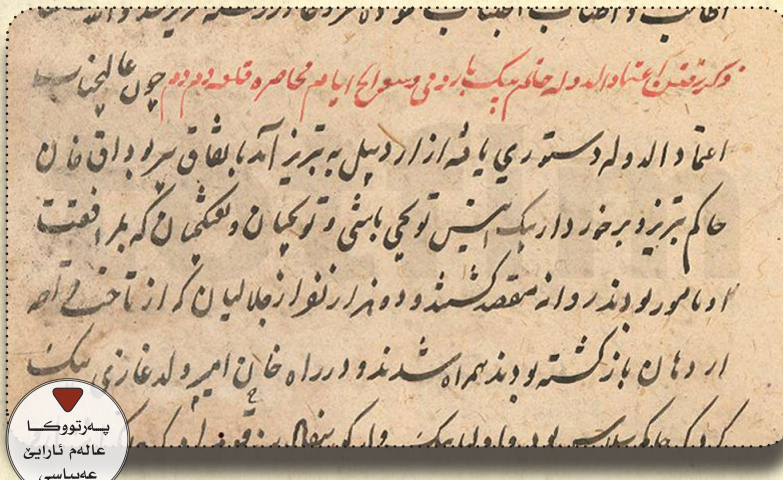
لخ تەنەها

ژیدمەری نامازە ب رووژا دەستپیکرنا شەری کەری پەرتووکا عالم نارای عەبباسیه، لخ وی ژی خواندەقانی خوە نووشی سەرتیشیهکا مەزن کەریه، چونکی ئەوی ئەف بوویەره د روودانین سالا ۱۰۱۷ و هەندەک ژ روودانین ۱۰۱۸ مشەختی (دا بەحس کەریه^(۲)) و ب ئاشکەرای

گۆتیە کو شەری دمدم ل (۲۶) ی شەعبان روودایه^(۳)، لخ ب رۆنی دیار نەکەریه کا ل کیژ سانی: چونکی ئەگەر ئەف روودانە ل سالا (۱۰۱۷) روودابیت هینگ دیتە (۴) ی کانوونا ئیک (۱۶۰۸) ز، لخ ئەگەر ل سالا (۱۰۱۸) روودابیت هینگ دیتە (۲۳) ی چریا دووی (۱۶۰۹)ز.

ل فیژدا پیدقیه هەندەک بەلگەیان دیار بکەین داکو دەمەت دروستی روودانا کەلا دمدم دیار بیت:

۱. ل دەمەت خواندنا روودانا کەلخ د پەرتووکا ئیسکەندەری موشیدا ب ئاشکەرای دیار دیت کو شەرکەران بتنی ئیک و مرزی زقستان و مرزەکی هاقین دەریاس کەریه، نانکو شەری نزیک ئیک سال فەکیشایه^(۵).

پەرتووکا عالم نارای عەبباسی

۲. ژیدمەری صەفەوی ریکەفتینە کو سەرکردەیی لەشکەری صەفەویان و وزیر مەزنخ دەولەتی (حاتەم بەک ئیعماد ئەلدەولە) ل ۶ مەها رەبیع ئەلئەوہل (۱۹۱۹) مش ل یەرامبەر (۲۸) ی گولانا (۱۶۱۰) ل دەمەت دۆرپیدانا کەلخ ژ ئەگەری نەخوشیەکی مر^(۱)، پشتی ئەوی کەسەکی دی.

۳. ب نافی (محمد بیگدلی شاملو) بو ستاندا کەلا دمدم هاتە هەنارت، و نافی پشتی ب بوورینا دوو سە هەیقان شییا کەلخ بستینیت. دەمەت ل

بیرا خوە بینین کو شەری نزیک ئیک سانی فەکیشایە ل ئەوی دەمی دیار دیت کو روودان ل سالا (۱۰۱۸) مش (۱۶۰۹)ز دەستپیکریه.

۴. ل تیرمەها سالا (۱۶۰۹) سولتان عوسمانی سولتان ئەحمەد ئیک ئەمەیهک (۱۶۰۳-۱۶۱۷) ب خانی لەپزیرین

هەنارت و دانەیهک زقی نامەین بو عەبدال بەگ موقری ژی رەوانەکر، ب فی ناوی دیار دیت کو هەتا وی دەمی هیشتا شەری کەلا دمدم روونەدابوو و هەردوو میر هیشتا دناف میرگەهین خودا بوون.

ب فی پەنگی دیار دیت کو شەری کەلا دمدم ل رووژا (۲۶) ی شەعبان (۱۰۱۸) مش ل هەمبەر رووژا دووشەمی (۲۳) چریا دووی سالا (۱۶۰۹) چیبویه و دشین بیژین ئەفە رووژا کەلا دمدمە.

نامیا سولتانگ عوسمانی بو میری برادوست :

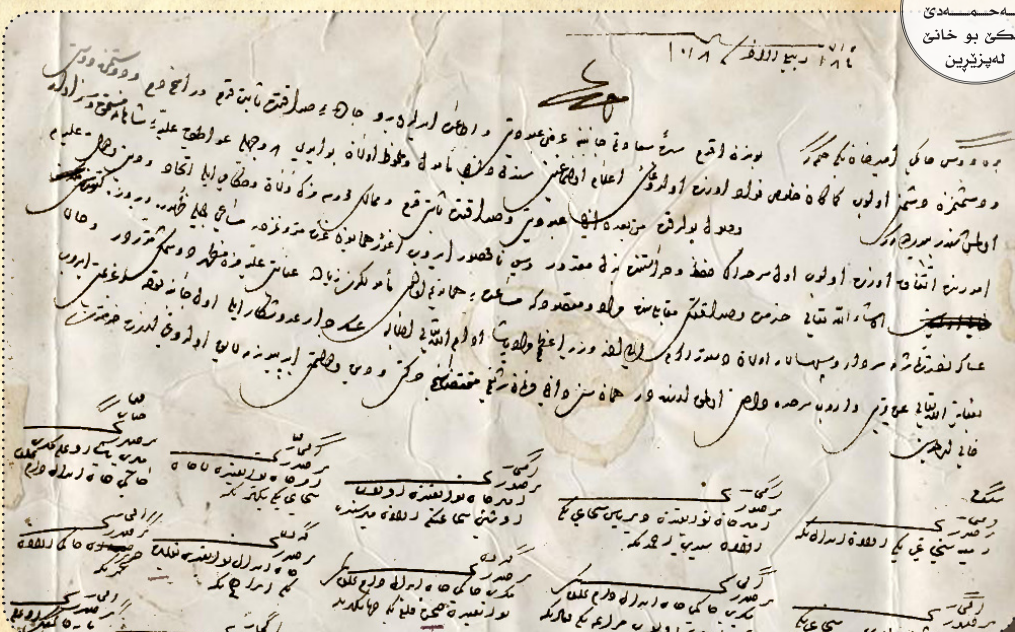
ئیک ژ کارین خانج لهبزیترین ئەجامداین هنارتنا نامیانی بو میر و والیپن عوسمانی یپن ل نزیکی سنۆری ل گهل دموهتا سهفهوی، و دناف بهیتا فۆلکلۆرییا کوردیدا ئاماژه ب نافی چەندیان میران هاتیه کرن کو خانجی نامه بو ڤریکری، لی مخابن چ ژ وان میران دههوارا ئەوی نههاتن یان ژئی نهشیان د ههوارا ئەوی بچن.

ل ڤۆزا (١٨) ڤمبوعولناخهر (١٠١٨) مش ل هه مبهه (٢٠) ی تیرمهها (١٦٠٩) سولتان ئەحمەدی ئیکجی نامهیهک بو میری برادوست ئەمیرخانی ڤریکر، و دانهیهک ژ ئەفیخ نامهین بو هژمارهکا مهزن ژ میرنشین و سهردارنشینین کوردان - کو پتیریا وان ژ کەسوکار و تابعین ئەمیرخانی و میری موکری عهبدال بهگی بوون- هنارت. و تیدا دیارکر کو میری برادوستی گههشتیه ڤیزی عوسمانیان، بی گومان سولتانی ئەف کاره ئەجامدایه داکو میرین دی ژئی بو هه مان کاری میری برادوستی کری هانبدت. و دهقیخ نامهین ئەفهیه:

ل دهمی ئەمیرخان گههشتیه وی باوهریخ کو بهندکی دنابهرای وی و دموهتا سهفهوی هاتیه برین و چ دهلیقهیپن ڤیکهفتن نه ماینه، نامهیهک بو سولتان عوسمانی هنارت وتیدا ملکهچی و فهروانبهریا خوه بو دموهتا عوسمانی دیارکر، و بی گومان داخوازا هاریکاری ژئی کریه. ب دروستی ناهیته زانین کا ئەمیرخانی کهنگی نامهیا خوه ڤریکریه لی ب تهخمینا مه ئەوی ل ناههراستا سالا (١٦٠٩) ئەف کاره کریه.

ناهیته زانین کا ئەمیرخانی کهنگی نامهیا خوه ڤریکریه لی ب تهخمینا مه ئەوی ل ناههراستا سالا (١٦٠٩) ئەف کاره کریه.

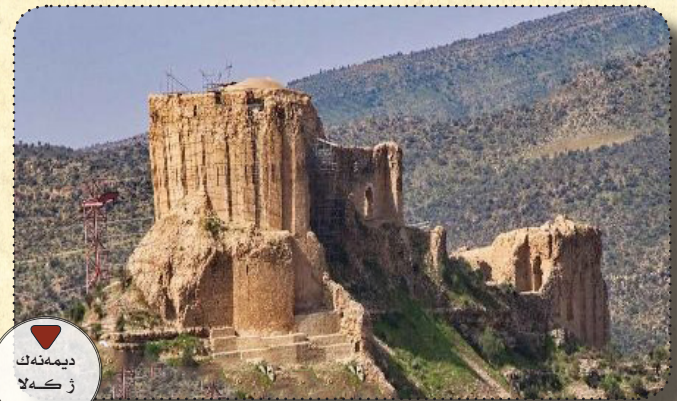
نامیا سولتان
نهحمەدی
ئیکجی بو خانج
لهبزیترین

سولتانی دانیهک ژفت فەرمانئ بۆ هەر ئیک ژ شان میران هنارت :

١. عهبدال بهگ میرئ ئورمیه.
٢. سیدی ئەحمەد بهگ میرئ دریاس و ئیک ژ دووکهفتیپن ئەمیرخان بهگی.
٣. دووکهفتیپن ئەمیرخان و میرئ شنو (میر سهیید بهگ).
٤. دووکهفتیپن ئەمیرخان و میرئ لاجان (بهکتهر بهگ).
٥. میرئ موکری عهبدال بهگ کوڕئ میره بهگی.
٦. برایی وی سهنجەق بهگ (پولاد بهک) (دیار نهکریه کا برایی کئ یه، عهبدال بهگی یان ئەمیر خانی).
٧. کورمانئ عهبدال بهگی میرئ مهراغه قوباد بهگ.
٨. دووکهفتیپن میر عهبدالی موکری و میرئ^(٨) جهانگیر بهگ.
٩. دووکهفتیپن میر عهبدالی موکری و میرئ^(٩) ئیبراهیم بهگ.
١٠. میرئ حهریر (سوران) عومەر بهگ.
١١. میرئ ئهرییل حهسەن بهگ کورمانئ میرئ حهریرئ عومەر بهگی.
١٢. میرئ صالحه مستهفا بهگ برایی میرئ حهریرئ عومەر بهگی.
١٣. میرئ بانه میر ئیسکهندر بهگ خالی میرئ موکری عهبدال بهگ (دام علوه).
١٤. میرئ گهلاس ئیبراهیم بهگ کوڕئ (...)^(١٠) حاکم بانه.
١٥. کوڕئ میرئ بانه (غازی خان بهگن پیهدرئ^(١١)).
١٦. میرئ قزلجه ئوغورلی بهگ کوڕئ میرئ بانه.
١٧. خزمئ ئەمیرخان بهگی و میرئ شهمدیان^(١٢) نوورعلی بهگ.
١٨. ئەبدال بهگ کوڕئ میرئ شهمدیان نوورعلی بهگ.

((فەرمان بۆ میرئ برادوست ئەمیرخان بهگی: بهری نوکه ته و عبودییهتا و فەرمانبهریا خو ژ بۆ سیددەیا سه‌عاده‌تا مه دیار کریوو، و ته سۆز دایه کو دراستگۆیا خۆدا پیداکیر و موکۆم بی، ژقیرئ پیقه دئ دۆستئ دۆستئ مه و دۆزمنئ دۆزمنئ مه بی و وهکو بهرئ ل گهل مه دلساخ بی.. وههر ئەف چهنده ژ ته چاهه‌پیکریه و هیقیه مه ژئ ههر ئەقهیه و ههر چهوا بیت نوکه تو ژ ههژی و شایسته‌ی میهره‌بانیا من یا شاهانه‌یی... ئەز فەرمانئ ددهم: دئ ل سهر عهبداتی و راستگۆیا خو موکوپ بی و دئ ل گهل والی و حاکمئ مه‌مله‌کا من ئیکگرتئ دروست کهی و د بابه‌تین دین و دموه‌تا عه‌لییه‌یا مندا دئ هه‌فکاریین ل گهل ئەوان کهی. د پاراستن و زیره‌فانیا سنورین ئەهوی ده‌قه‌رئ دئ خه‌باتا بی سنور و شیانا بی قصور بکار ئینی و دئ ب جوانی و باشی پشته‌فانیا هیرشین هه‌مانووین مه کهی و ئەگهر خودئ حه‌ز بکه‌ت ل به‌رامه‌ر راستگۆی و خزمه‌تا خو دئ که‌قیه به‌ر نه‌رمی و میهره‌بانیا هومایونیا من.. نوکه (عه‌سکه‌رئ نوصره‌ت شوعار) و سه‌ردارئ سوپاسالار و مزیرئ ئەعزم موراد پاشا ل گهل له‌شکه‌ره‌کئ مه‌زن ژ (نیچیرقانتین دۆزمنئ) به‌رف ئەهوی ده‌قه‌رئ ده‌ین و ل نزیک دئ گه‌هنه سه‌ر سنووری و توژی ل دویف فەرمانا من ل ته کری د خزمه‌تکرنا دین و دموه‌تا من یا بی دووماهیدا چ خه‌مساریان ناکه‌ی))^(٧).

دیمه‌ته‌ک
ژ که‌لا
دمدم

” ل دهمئ ئەمیرخان گه‌هشتیه وی باوهریئ کو به‌ندکئ دنا‌به‌را وی و دموه‌تا سه‌فه‌وی هاتیه برین و چ ده‌لیقه‌یین رپکه‌فتنئ نه‌مانه. نامیه‌ک بۆ سولتانی عوسمانی هنارت و تپدا ملکه‌چی و فەرمانبه‌ریا خو بۆ دموه‌تا عوسمانی دیارکر.“

په‌توووگا
تاریخ گیتی
ستان

فتوحات گیتی‌ستان | ۴۴۱

که بودش هزار از سپه با تفنگ
به جمعی ز تبریزیان و جنود
که از ایروان باز گردیده بود
کز اکراد آورد فوجی دلیر
دگر هرکه می‌بود در آن حدود

دگر بود فتاح فیروز جنگ
تقی هم که شه‌مین‌باشی نمود
سعید جلالی دگر با جنود
ز سلماس فرزند غازی امیر
ز انزل دگر اولیا بیگ بود

محاصره نمودن حاتم بیگ اعتماد الدوله قلعه دمدم را و وفات او به فجاءه در اثنای محاصره

فزون نوزده سال شد بر هزار
به پیران دمدم آمد فرود
که آمد به ملک ارومی وزیر
به اصلاح خواهد کشیدن سخن
که دایم ترا بود این حرف خام
ز بیم جلالی دلم هست ریش
به حرف توهم دگر نیست راه
برون آی اگر هست حرفت درست [۴۸۴]
ببخشد اگر خسرو انجمن
گذارند و بیرون روند این سپاه
رسانید نزد شه‌بحر و بر
کنم سجده در خدمت شهریار
که با خیل خود بی توهم امیر

چو تاریخ هجری ز روی شمار
سپاهی که با آصف شاه بود
ز تدبیر می‌کرد شادی امیر
دلش گشت ایمن ز قهر حسن
فرستاد آصف به نزدش پیام
که هستم نکوخواه و اصلاح کیش
چو من آمدم با فراوان سپاه
تعهد کنم آنچه دل‌خواه تست
به دستور گفت او که تقصیر من
ز مستان به حالم درین جایگاه
شما هدیه بنده با یک پسر
چو ایمن شوم خود به فصل بهار
به شرطی پذیرفت حرفش وزیر

سولتانی هاریکاریا خوه بو خانئ
له‌پزیرین ب هیرشا مه‌زنا دوله‌تئ ب
سه‌روکاتیا سه‌درولئه‌عزهم (قویوجو
مراد پاشا) شه‌گرید(بوو) ۶۶

هه‌روهك ديار سولتانی هاریکارییا خوه بو
خانئ له‌پزیرین ب هیرشا مه‌زنا دوله‌تئ ب سه‌روکاتیا
سه‌درولئه‌عزهم (قویوجو مراد پاشا) شه‌گرید(بوو)،
ئه‌ف که‌سه ل سالا (۱۶۱۰) ژ بو سه‌رکردایه‌تیا هه‌وا
عوسمانی هاته‌ه‌لبزارتن، ئع نه‌شیا چ سه‌رکه‌فتان
بده‌ستقه بینیت و ئه‌و ب خوه ل سالا ۱۶۱۱ ل باژیرئ
دیاریه‌کری مر، و دوله‌تا عوسمانی دهرگه‌هئ ناشتیی
دگهل شاه‌عه‌بباسئ مه‌زن شه‌کر و په‌یماننا ناشتیا
نه‌سوح پاشا ل سالا (۱۶۱۲) هاته‌ه‌گریدان^(۱۳).

ژلایه‌کئ دیشه، میرین کوردستانئ و ئه‌و میرین
سولتانی نامه بو هنارتین د هه‌وارا خانئ له‌پزیرین
نه‌چوون- یان ژئ نه‌شیان بچن- و د ژیدمه‌راندئا بتئ
نامازه ب ناقئ‌عه‌بدال به‌گئ موکری هاتیه کرن
کو ئیک ژ جه‌نگاومرین که‌لا دمدمئ بوو، بو نموونه
د به‌یتیدا هاتیه :

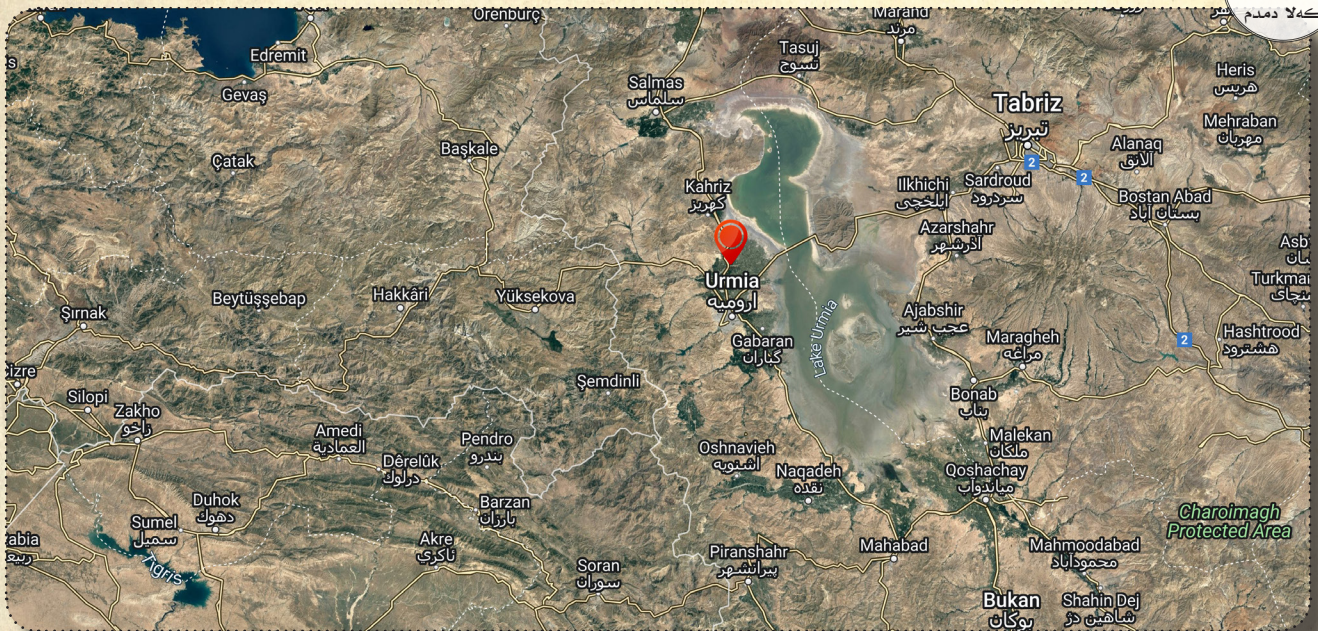
جوابئ بدن میرئ به‌هدینه
چ جه‌ووئئ نه‌ینک شینه
نه‌هئئا من مننه‌ت پی نینه

جوابئ بدن میرئ وانئ
چ جه‌ووئئ ل به‌ر دوکانئ
نه‌هات شه‌رئ کوردستانئ

جوابئ بدن میرئ بوتان
برونت ناف کچ و دوتان
نه‌هئئا شه‌رئ مه‌لکه‌مووتان

نه بادینان نه شه‌مزینا
نه ناف کوچکئت میر سی‌قیدینا
که‌سه‌ئ هه‌وار بو خانئ نه‌ئینا!^(۱۴)

ب قئ په‌نگی و ژبه‌ر گیروبوونا چوونا هه‌وارئ
بو که‌لا دمدم، ل هاقینا سالا (۱۶۱۰) که‌لا دمدم هاته
داگیر کرن^(۱۵) و ئه‌ف روودانه ب شه‌هید بوونا ئه‌میرخانئ
برادوستی و عه‌بدال به‌گئ موکری و پتیریا سه‌ریاز
و ژن و زاروکین د که‌لئقه ب دووماهی هات.

پهراویژ :

۱. مهلا مەحموود بایزیدی، جامع رساله و حیکایتان، دارالطباعه اکادیمیا امپراطوری، (بترسبورگ: ۱۸۶۰)، حیکایهتا ۴، ل ۱۰۴.
۲. ژ بۆ خواندن و ههمیر کرنا ئەفان بهیتان بنێره، یاشار کاپلان، داستانا کهل دمدم و خانج لهپهژێرین، سهنتهری زاخو، زانکویا زاخو، ۲۰۱۹، ل ۵۹ و پێدا.
۳. اسکندر بیگ ترکمان، تاریخ عالم آرای عباسی، تحقیق: ایرج افشار، امیر کبیر، (تهران: بت)، ج. ۲، ص ۷۸۰.
۴. ههمان ژیدەر، ج. ۲، ص ۷۹۶.
۵. بنێره: ههمان ژیدەر، ج. ۲، ص ۷۹۲-۸۱۱.
۶. ههمان ژیدەر، ج. ۲، ص ۸۲۸، محمد طاهر وحید قزوینی، تاریخ جهان آرا، تصحیح: سعید میر محمد، پژوهشگاه علوم انسانی، (تهران: ۱۳۸۳)، ص ۱۷۶. سید احمد حسینی خلیفه، فتوحات گیتی ستان، تصحیح: نزهت احمدی، محسن محمدی فشارکی، ص ۴۴۱، محمد حسنین اعتماد السلطنه، تاریخ منتظم ناصری، دنیای کتاب، (تهران: ۱۳۶۷)،
۷. فهمران بۆ میری برادوست ئەمیرخان بهگ ل ۱۸ ربيع الاخر ۱۰۱۸، دهفتهر موهیمه: ۷۸، حوکمێ ژماره: ۶۲۳.
۸. ژیهر نهخوشیا پتقیسی مه نهشیا نافن میرگهها وی بخوینین.
۹. ژیهر نهخوشیا پتقیسی مه نهشیا نافن میرگهها وی بخوینین.
۱۰. ژیهر تیکجونا بهلگهیی پهپهکه نههاته خواندن د بهلگهین دا هاتیه : غازی خان نوزون ساقال و رامانا وی پهپهژیه.
۱۱. شهمدینان نافن میرگهها (ستوون)ه
۱۲. بۆ پتر بنێره: نزار ایوب گولی، اماره هکاری فی العهد العثماني، سبیریز، (دهوک: ۲۰۱۷)، ص ۱۵۳.
۱۳. یاشار کاپلان، ژیدهری بهری، ل ۱۵۰.
۱۴. عبدالحسین حسینی خاتونی آبادی، وقایع السنین و الاعوام، یا، گزارشهای سالیانه از ابتدای خلقت تا سال ۱۱۹۵ هجری، کتابفروشی اسلامیه، (تهران: بت)، ص ۵۰۱.